

شورای سیاست گذاری حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

معاونت پژوهش

استان البرز شهرستان کرج موسسه آموزش عالی حوزوی زینبیه

عنوان:

جایگاه عقل در تفسیر المیزان و التحریر و التنویر

استاد راهنما:

حجه الاسلام و المسلمین محمد فلاحی قمی

پژوهشگر:

نرگس ابراهیمی

شهریور ۱۴۰۰

تحمیدیه

سپاس خداوندی را که حمد و ثنا تنها سزاوار ذات پاک اوست. همانکه نازل کننده
ی دین مبین اسلام و آیات نورانی قرآن است. خداوندی که روزی پاک و حلال را نازل
و دستور بهره‌مندی به شکل شایسته از این نعمات را صادر کرد.

تقدیم به:

تمام مصلحان دلسوز جامعه بشری، از آدم تا خاتم و از خاتم تا مهدی موعود (عجل الله تعالی فرجه الشریف) و همه رهروان راستین راه حضرتش در هر عصر و زمانی.

تقدیر و تشکر

تشکر فراوان از استاد راهنمای محترم حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای محمد فلاحی قمی که با راهنمایی های ارزنده و به موقع در انجام این تحقیق مرا یاری نمودند. همچنین از مدیریت محترم سرکار خانم دکتر عبدلی و معاون پژوهش خانم حاتمی تقدیر و تشکر می نمایم و توفیقات روز افزون را از خداوند متعال برای این بزرگواران مسئلت دارم.

افتراقات و اشتراکات المیزان والتحریر و التنویر

با مطالعه اجمالی هر دو تفسیر شباهت های ذیل قابل فهم هست. هر دو تفسیر در معنا و فهم استنباط تقریبا یکسانی دارند و عقل را در حوزه نظری و عملی تقسیم و تفکیک کرده اند هم در معنای اصطلاحی و هم در در معنای لغوی بسیارند به هم نزدیک است.

هر دو تفسیر بر فهم آیات توحیدی تا حدودی و خلقت آسمانها و زمین و خلقت انسان و مجرد روح از عقل به صورت جامع بهره برده اند گر چه علامه با الهام از مکتب تعالی بخش امامان شیعه و سیره اهل بیت از عقل بهره بیشتری برده است که قابل تقدیر است. از جمله افتراغات این دو تفسیر اینست که علامه طباطبایی از فهم عقلی آیات بسیار عمیقتر و دقیق تر بهره برده است ولی در تفسیر ابن عاشور مطالبات و استنباطات عقلی از عمق چند برخوردار نیست و نکته دیگر اینکه به دلیل دوری این عاشور از مکتب اهل بیت و متاسفانه دخالت تعصبات مذهبی در بسیاری از مواضع و آیات از استقلال عقلی برخوردار نیست و تحت تاثیر مفسران بزرگ اهل سنت و دیگران قرار گرفته است. از اشتراکات دیگر اینکه هر دو مفسر در فهم و تبیین آیات وارد تاءویلات نشده و بر مبنای ظاهر آیات تفسیر کرده اند.

نتیجه گیری

با بررسی هر دو تفسیر این نتیجه حاصل می شود که حضرت علامه طباطبایی به نسبت دیگر تفاسیر شیعه از عقل در تفسیر قرآن بیشتر برده است که بیان فلسفی در تفسیر آیات نیز نشان دهنده استفاده و کاربرد عقل در فهم و استنباط آیات قرآن است هم در عقل نظری و هم عقل عملی مرحوم علامه بصورت بسیار دقیق و کاربردی این موضوع را تبیین فرموده و راه فهم قرآن را هگشای اساتید و دانشجویان در حوزه های مختلف اعتقادی و کلامی و اخلاقی شده است این تفسیر اجتهادی و عقلی ضابطه مند که علامه پایه گذاری کرده چراغ راه بسیاری از مفسران در آینده خواهد بود و جلو اختراعات در تفسیر به رای را خواهد گرفت در تفسیر التحریر التنویر نیز از عقل بهره خوبی برده شده است اگر در حدود اندازه تفسیر المیزان نیست ولی ایشان نیز از بین مفسران اهل سنت بسیار دقیق از عقل در تفسیر بهره برده است که جای تقدیر و تشکر دارد در جامه علمی اهل سنت جایگاه ارزشمندی دارد که مورد استقبال قشرهای دانشجویی و مراکز دانشگاهی و حوزه در بین اهل سنت قرار گرفته است با آشنایی بیشتر مسلمانان جایگاه خود را در تفسیر پیدا کرده است.

پیشنها‌ها

پیشنهاد می‌شود تفسیر التحریر و التنویر به جوامع علمی شیعه و حوزه‌های علمی معرفی و بهره‌برداری شود. که باعث نزدیک شدن دو دیدگاه مذهبی شیعه و اهل سنت خواهد شد. پیشنهاد دوم این که یکی با گروهی از محققان اقدام به ترجمه این تفسیر کنند که فارسی زبان و حوزه علمی قم و دیگر حوزه‌های و دانشگاه‌ها بتوانند از این تفسیر بهره‌ی بیشتر می‌گیرند. پیشنهاد سوم اینکه متاسفانه تفسیر التحریر و التنویر بیشتر جلدها فاقد فهرست است که کار و محقق و قرآن پژوهان را کند می‌کند که اگر فهرست مطالب کتب یا فهرست موضوعی تفسیر تهیه شود کمک بزرگی به جامعه علمی و مراکز تحقیقاتی در حوزه و دانشگاه خواهد شد.

فهرست منابع

*قرآن

* نهج البلاغه

۱. ابن عاشور، محمدطاهر بن محمد، التحرير و التنوير، ج ۸ ص ۳۶۲-۳۶۱، ذیل آیه ۱۸۰ سوره اعراف.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، محقق: جمال الدین میردامادی، ۱۵ جلد، چاپ سوم، بیروت، دارالفکر للطباعة و النشر التوزيع، ۱۴۱۴ق.
۳. ابو حیان محمد بن یوسف اندلسی البحر المحيط فی تفسیرالقرآن ۱۴۲۰.
۴. ایازی، محمد علی، المفسرون حیاتهم و منهجهم، تهران، وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۷۳.
۵. راغب اصفهانی، حسین ابن محمد، المفردات فی غریب القرآن، چاپ اول، دارالعلم الدار الشامیه، بیروت، ۱۴۱۲ق، ص ۳۵۴.
۶. رجبی، محمود و دیگران، مبانی و روشهای تفسیر قرآن، ۱۳۸۸، تهران، طبع و نشر.
۷. زبیدی، مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، ۱۴۱۴ق.
۸. شفیعی، علی مقاله «روش تفسیری ابن عاشور در التحرير التنوير»، مجله پژوهش و حوزه، ۱۳۸۳، شماره ۱۹ و ۲۰.
۹. عطار، احمد عبدالغفور، مقدمه صحاح جوهری، ۱۳۷۶، تهران، مجلس شورای اسلامی.
۱۰. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحيط، ۴ جلد، ۱۴۱۵ق.
۱۱. قرشی، علی اکبر، قاموس القرآن، ۱۳۷۱، ناشر اسلامیه.
۱۲. قزوینی خراسانی، مجتبی، بیان الفرقان، قم: دلیل ما، ۱۳۹۲.
۱۳. محمد حسین طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم - قم، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۹۱.

١٤. محمد غزالي، مجله الوعي الاسلامي.
١٥. مظفر، محمد رضا، المنطق، انتشارات حكمت، چاپ ١٤، ١٣٩٤.
١٦. معرفت محمد هادي التفسير المفسرون، قم: التمهيد، ١٣٧٩.